

Nincs magyar átok

Spéder Zsolt szerint a népességfogyást nem lehet megállítani kizárólag családpolitikával

Bár a kormány szeretné elérni, hogy a népességfogyás belátható időn belül megálljon, 2050-re várhatóan a magyarok lélekszáma másfél millióval lesz kevesebb mint jelenleg, alig fogja meghaladni a 8 milliót – fejtette ki a Magyar Hangnak adott interjújában a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének főigazgatója. Spéder Zsolt szerint nincs magyar átok, ugyanakkor a gyerekvállalásra erősebben hat a gazdasági bizonytalanság és a munkaerőpiac rugalmatlansága, mint a családpolitika.

BODACZ PÉTER

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján a tavalyi születésszám elmaradt az egy évvel korábbtól, míg a halálozások száma nem csökken. Szemléltetést nem javul a demográfiai helyzet annak ellenére sem, hogy a kormányzat számos ösztönzőt bevezetett. Hol a góms?

– A népességszám alakulása, azon belül a születések, halálozások száma és a vándorlási egyenleg igen sok tényezőtől függ, a családpolitika csak egy a sok, termékenység befolyásoló körülmény között. Ott van még megannyi más szempont is, például a gazdasági, munkavállalási, jövedelmi feltételek, vagy a lakhatási körülmények. Jelenleg az a paradox helyzet van kialakulóban, hogy annak ellenére csökkent a születések száma, hogy növekszik a gyermekvállalási kedv. 1,25-ről 1,5-re nőtt a teljes termékenységi arányszám. A látszólagos ellentmondás abból fakad, hogy a Ratkó-unokák nemzedéke 43 év körüli, azaz csökkenőben van azoknak a nőknek a száma, akik gyermekvállalási korban vannak. A nagy nemzedékek kikerülnek, ezért a születések száma akkor is kevésbé fog emelkedni, ha termékeny korú nők gyermekvállalási hajlandósága növekszik. Csak hogy érzékeltessem: 1975-ben 195 ezren születtek, ebből százezer nő. 1990-ben azonban már csak 125 ezren jöttek világra, közel fele, hatvanezer nő, tehát a most születő nők száma egy évszázadban körülbelül negyvenezredre alacsonyabb, mint az ezredforduló idejében.

– A demográfiai helyzet ismeretében milyenek a kilátásaink?

– Arra érdemes számítani, hogy tovább fogyunk. A Demográfiai portré című kiadványunkban a nyáron megjelenő prognózis szerint 2050-re körülbelül 8,2 millióan leszünk. Persze kérdés,

Spéder Zsolt: A jelenlegi népességszerkezet erősen determinálja a jövőnket

végül miként alakul a gyermekvállalási kedv, a várható élettartam, a vándorlási egyenleg, de ne felejtsük, nagyon nagy a népesség alakulásának tehetetlensége: már megszülettek azok, akik a jövőben gyermeket fognak vállalni, a középkorúak lassan kilépnek a munkapiacról, a Ratkó-gyerekek, akik most váltak időssé, el fognak halálozni. A mai népességszerkezet tehát erősen determinálja a jövőnket.

– A mindenkori Orbán-kormány nagy hangsúlyt fektetett annak kifejezésére, hogy a családok támogatásával kívánja a gyermekvállalási kedvet felébreszteni. Sokan emlékeznek még a kétezres évek elejéről a „három szoba, három gyerek, négy kerék” jelszóra, de vannak konkrét intézkedések is, mint a családi otthonteremtési kedvezmény (csok), vagy a családi adókedvezmény. Mindezek hatástalanok, vagy még nagyobb lenne a baj az intézkedések nélkül?

– A gyermekvállalást ösztönző döntéseknek vitathatatlanul van pozitív hatásuk. Amikor 1993-ban bevezették a gyet-et (gyermeknevelési támogatás), vagyis lehetővé tették, hogy a harmadik gyermek vállalásakor az anyuka 8 évig maradjon otthon, nőtt a harmadik gyermek vállalásának esélye. Ugyanez megjelenik a családi adókedvezmény kapcsán is. Más kérdés, hogy a gyerekvállalást leginkább befolyásoló tényező a stabilitás, és a tervezhetőség mértéke. A Bokros-csomag például ellenkező hatást váltott ki. Fontos tisztázni: a demográfusok a hatást úgy értelmezik, hogy egy döntés miként hat a gyermekvállalási célok megvalósulására,

azaz segíti-e, vagy akadályozza a tervezett gyermekek megszületését. A közép-európai országokra alapvetően jellemző az instabil társadalmi és gazdasági helyzet. A legnagyobb törést kétség kívül a rendszerváltozás jelentette: a bizonytalan környezetre természetes reakció, hogy a fontos lépéseket az ember későbbre halasztja, ez történt a gyermekvállalással is. Kellett idő ahhoz, hogy az új, instabil környezethez igazítsuk a céljainkat. Fontos megemlíteni azt is, hogy a kilencvenes években jelentős felsőoktatási expanzió ment végbe, ami szintén kitolta a gyermekvállalást. A szülőkről való le-

A nyáron megjelent prognózis szerint 2050-re körülbelül 8,2 millióan leszünk

válást nehezíti a lakáspiace helyzet is. Nem rossz dolog a több generációs család, de a legtöbb fiatalnak természetes igénye, hogy nem a szülői házban kíván saját életet kezdeni. Nagy kérdés, hogy ezen a téren, egy alapvetően magántulajdonon alapuló lakásszektorban milyen ösztönzőket tud bevetni a kormány.

– Hazánkban is tapasztalható, hogy a hagyományos családmódel preferálása helyett sokan inkább szingliként, vagyis egyedülállóként élik életüket. A gyermekvállalásnak kedvező, hagyományos értékrend

válságáról van szó, vagy inkább kényszer-szinglikről érdemes beszélni?

– Az értékrendben nem látszik radikális változás. Hogy sokan maradnak egyedül, az leginkább annak a következménye, hogy megnyúlt a felnőtté válás időszaka. A rendszerváltás előtt a felnőtté válást a stabilitás jellemezte; a legtöbbnél az iskola befejezését követte a munkavállalás, a párkapcsolat, a lakásszerzés, a gyermekvállalás. Ma inkább az a jellemző, hogy a párok egyetem, vagy a karrierépítés alatt ugyan már együtt vannak, de sokáig nem születik gyermek. Ezek a kapcsolatok aztán nem egyszer felbomlanak, ám ekkor a párkapcsolati piacon már egyre nehezebb új partnert találni. Így csúszunk a késői gyermekvállalásba, vagy a gyermektelenségbe. A gyermektelenség nem akaratlagos, hanem sok-sok halasztó, rövid távú döntés nem szándékolt következménye.

– A feladat tehát látszólag adott: a fiatalabb, szülőképes korban lévő korosztályt kellene valahogy gyermekvállalásra bírni úgy, hogy mindez ne menjen az iskolázottság, vagy a munkaerő-piaci pozíció rovására...

– A húszas éveikben lévők lehetnek a célközönség, de ha azt szeretnénk, hogy kiművelt társadalmunk legyen, akkor az iskolázottságról, illetve néhány munkában eltöltött évről sem lehet lemondani. Ebben kell megtalálni az egyensúlyt, de nagy mozgástér nincs. A kérdés, hogy a munkaadókat mennyire lehet ösztönözni arra, hogy támogassák a gyermekvállalást. És ez korántsem csak a nő munkavállalók helyzetéről szól, hiszen akár az apukák is kaphatnak kedvezmé-

nyeket. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a magyar családok alapvetően a kétkeresős modellben gondolkodnak. Az otthon végezhető munkák felfuttatásával például javulna a helyzet. És persze nem kellene elfeledkezni a gyermekellátás intézményi hátteréről sem, hiszen a munka világába való visszatérést nagyban nehezíti, ha nincs bölcsőde, óvoda.

– Egy ország népessége szempontjából nem csak a születések és halálozások aránya érdekes, hanem a ki-, illetve bevándorlás is. Magyarország helyzete nem a sajtót uraló afrikai migráció miatt különleges, hanem azért, mert becslések szerint több százezer magyar vándorolt nyugatra a jobb megélhetés reményében. Másrészt pedig jelentős magyar ajkú népesség él a határainkon túl, akiknek célországja lehetünk. Miként alakul a mérleg?

– Nehéz a konkrét számokról beszélni, de tükörstatisztikák alapján jelenleg körülbelül 460 ezerre tehető a tartósan külföldön élő magyarok száma. A kivándorlás növekszik, de a dinamika már csökkenőben van. A kivándorlás egyébként mindig is jellemezte hazánkat. Vannak persze sokan, akik haza is térnek. Becsléseink szerint például a Németország estében az adott évben bevándorolt magyarok 65–70 százalékával azonos nagyságrendű magyar ki is vándorolt. Feltételezésünk szerint többségük hazatér.

– Bár a népességfogyás nem csak hazánkban, hanem Európa szerte megfigyelhető, vannak pozitív példák is: Csehországban és Észtországban is sikerült fordulatot elérni, de Szlovákiában is biztató folyamatok zajlanak. Valamit jobban csinálnak? Létezik magyar átok?

– A közép-európai rendszerváltások hatására mindenhol beszakadt a gyermekvállalási kedv. Ugyanakkor a kétezres évek elején a legtöbb országban megfordult a trend, egyre több gyereket vállaltak. Tény, hogy ez nálunk kevésbé volt megfigyelhető, ám ez elsősorban hazánk ingatagabb gazdasági állapotának volt köszönhető. Emlékezzünk: 2006-ban, azaz a globális válság előtt két évvel hazánkban már visszaesett a fogyasztás, míg máshol csak 2008-tól lett érzékelhető a gazdasági bizonytalanság, ami a tervezett gyermekvállalás elhalasztását eredményezi. De nagy általánosságban nincsenek különbségek a népesség alakulása, de még a támogatási rendszerek között sem. Persze néhány megoldáson el lehet gondolkodni, Csehországban például egy összegben is fel lehet venni a gyermekek után járó állami juttatásokat, míg Oroszországban családalapítási bónusz hívható le. Magyar átokról nem érdemes beszélni, hiszen a magyarok szeretnének gyereket vállalni, valójában csak segíteni kell, hogy ez a szándék megvalósuljon. Érdemes megemlíteni velünk szemben a mélyen vallásos, konzervatív, családközpontú lengyel társadalmat, ahol a régió legrosszabb termékenységi eredményei jelentkeznek.